

Eyvətli kəndinin talan olunması

Erməni millətçiləri dənizdən-dənizə mifik "böyük Ermənistan" ideyasını gerçəkləşdirmək məqsədilə müxtəlif vaxtlarda soydaşlarımıza qarşı etnik təmizləmə, deportasiya və soyqırımları həyata keçiriblər. Azərbaycan xalqının başına gətirilən ən dəhşətli faciələrdən biri də 1918-ci ilin mart-aprel aylarında daşnak-bolşevik silahlı dəstələri tərəfindən xüsusi qəddarlıqla törədilmiş kütləvi qırğınlardır.

Bakı Xalq Komissarları Sovetinin sədri Stepan Şaumyanın başçılıq etdiyi bolşevik-daşnak rejiminin hakimiyyəti Bakıda azərbaycanlılara qarşı milli qırğın törədərək xalqın oyanmaqda olan azadlıq arzusu beşikdə ikən boğmaq, müsəlmanlara "dərs vermək" istəyirdi.

Bakıda törədilən 1918-ci ilin mart soyqırımında "Daşnaksütyun" bolşeviklərin zərbə qüvvəsini təşkil etdi. Digər tərəfdən, Şaumyanın təşkilatçılığı ilə Birinci Dünya müharibəsi cəbhələrindən geri çəki-

lən erməni əsgər və zabitləri Bakıda cəmləşdirildi. Bakıda azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımının əsas təşkilatçısı və icraçısı Leninin Qafqaz işləri üzrə müvəqqəti fəvqəladə komissar təyin etdiyi Şaumyan idi. Onun təşkil etdiyi "Qırmızı ordu"nun tərkibi də, demək olar ki, tamamilə ermənilərdən ibarət idi.

Bunu AZƏRTAC-a açıqlamasında Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Analitik və üzvi kimya kafedrasının müdiri kimya elmləri doktoru, professor Əli Zalov bildirib. O

qeyd edib ki, bu ərəfədə Azərbaycan milyonçusu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin Lənkəranda xidmət edən oğlu Məhəmməd Tağıyev təsadüfən əlindəki silahdan açılan atəş nəticəsində həlak olmuş, müsəlman alayının zabitləri onun dəfnində iştirak etmək üçün Bakıya gəlmişdilər. Dəfn mərasimindən sonra zabitlər "Evelina" gəmisi ilə Lənkərana qayıtmalı idilər. Əlverişli məqamın yetişdiyini görən ermənilər gizli şəkildə Rus Milli Şurası, Xəzər matrosları, eser və menşevik partiyaları arasında belə bir şeyə yaydılar ki, guya "Evelina" ilə gedən zabitlər Lənkəranda olan müsəlman hərbi dəstələri ilə birlikdə Muğandakı rus-molokan kəndlərini məhv etmək tapşırığı alıblar. Bu təxribat xarakter-

li şeyə öz nəticəsini verdi, Bakıda olan bütün qeyri-azərbaycanlı siyasi və hərbi qüvvələr "Evelina" gəmisinin tərkisilah edilməsinə tərəfdar oldu.

Martın 30-da saat 16:40 radələrində erməni kilsəsinin yanında toplaşan daşnak dəstələri müsəlmanlara ilk atəş açdılar və soyqırımına başladılar. Şaumyanın xahişi və Leninin xüsusi göstərişi ilə Saritsından göndərilən 2 təyyarə havadan, hərbi gəmilər isə dənizdən şəhərin azərbaycanlılar yaşayan məhəllələrini bombaladılar. Azərbaycan xalqına divan tutmaq üçün əllərinə fürsət düşmüş daşnaklar erməni neft sənayeçilərinin barjalarında qoyulmuş toplardan Abşeronun şimalındakı kəndləri də atəşə tutdular. Martın 31-də silahlı erməni əsgərləri müsəlmanla-

rın evlərinə soxulur, onları xəncər və süngü ilə doğrayır, uşaqları yanan evlərin içinə atır, körpələri süngüyə keçirirdilər. Dinc əhalini qorxudan dəhşətə gətirib istədiklərinə nail olmaq üçün hər cür vəhşiliyə əl atan bolşevik-erməni cəlladları müsəlman qadınlarını daha ağır formada qətlə yetirirdilər. Şəhərin tək-cə bir yerində qulaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış 57 müsəlman qadının cəsədi tapılmışdı. Çoxlu gənc qadını diri-diri divara mıxlamışdılar. Bir çox müsəlman məhəllələri məhv edildikdən sonra martın 31-də axşamüstü İçərişəhərin alınması əməliyyatı başlandı.

Dəhşətli soyqırımına məruz qalan azərbaycanlılar martın 31-də müqaviməti dayandırdılar. Lakin erməni daşnak

birleşmələri soyqırımını aprelin 2-si gecədən xeyli keçəndək davam etdirdilər.

Rəsmi məlumatlara görə, mart soyqırımı nəticəsində Bakıda 12 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmişdi. Bolşevik daşnak birleşmələri "Kaspi" mətbəəsini, "Açıq söz" qəzetinin redaksiyasını, "İsmailiyyə" binasını yandırmış, "Təzəpir" məscidinin minarələrini top atəşi ilə zədələmişdilər. Daşnak-bolşevik hərbi birleşmələri Bakıdan sonra Qarabağın bölgələrində, həmçinin Şərqi Anadoluda, Cənubi Azərbaycanda da soyqırımları törətmişlər.

"Qarabağda baş verən qırğınlardan biri mənim doğulub boya-başa çatdığım və 30 il erməni işğalı altında qalan Cəbrayıl rayonunun indiki Xələfli

kəndində (o zaman Cəbrayıl qəzasının Eyvətli kəndi adlanırmış) baş verib. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Hökumətinin Fəvqəladə İstintaq Komissiyasına aid olan bu sənəd Dövlət Arxivinin Xüsusi Fondlar Şöbəsinə saxlanılır. Göstərilən sənədlərdə qeyd edilir ki, 1918-ci ilin qışında Cilan və Mülküdərə kəndlərindən onunla qonşu olan müsəlman Eyvətli kəndinə silahlı erməni dəstələri hücum etmişlər. Onların açdığı atəş nəticəsində Eyvətli kəndinin sakini Hüseyin Allahverdi oğlu qətlə yetirilmişdi. Bu zaman kənd sakinləri evlərini, mal-mülklərini və heyvanlarını başlı-başına buraxaraq hərə bir tərəfə qaçıb dağılımışdı. Ermənilər Eyvətli kəndini tamamilə çapıb-talamış, mal-qaranı isə sürüb apar-

mışlar. Hücum edən erməni silahlı dəstələri eyvətliyə qorxutmaq üçün hündürdən qışqırmışlar: "Qaçın, yoxsa hamınızı qıracağıq". Kənd sakinləri Valeh Novruz oğlu və Nəsir Molla İsmayıl oğlu hücum edənlər arasında Cilan sakini Hayqa Arustamyanı və Markar Davidyanı tanımışlar.1920-ci il martın 28-də Gəncə Dairə Məhkəməsinə A.B.Moskivinin hakimiyyəti və məhkəmə üzvləri N.Yatrjemski və Q.V.Lisenko, katib Z.M.Melkonov və prokuror M.L.Karişkovskinin iştirakı ilə məhkəmə üzvü Q.V.Lisenkonun "Cəbrayıl qəzasının Eyvətli kəndinin talan olunması haqqında" məruzəsi dinlənilmişdi. Bu məruzə 1920-ci il martın 7-də hazırlanmışdı", - deyər Ə.Zalov bildirib.